

לקראת קץ ההיסטוריה של האקדמיה?

אילן גור-זאב

המחלקה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

לפני 55 שנים, כשלמדתי אני באוניברסיטה של לייפציג, היתה זו בעיניי מעין השלמה טבעית של עבודה במעבדה הפסיכולוגית שאקדים שיעור בביולוגיה, ולשניהם אצרף שעה בקליניקה הפסיכיאטרית. ולא תמהתי כלל כשנשאלתי בבחינה הסופית בפילוסופיה על הניסויים שנעשו בסדיקת ביציו של קיפודים. היום כמעט שלא נשאר דבר מאותו שיתוף התחומים. האוניברסיטה של ימינו אינה עוד *Universitat Literarum* של ממש, לפי שאין עוד קשר אורגני בין המדעים, ואין זה אלא צד אחד של אותה התופעה, שהאוניברסיטה כיום אינה עוד *Universitas Magistrorum et Scholarium* ממש; לפי שאין עוד אותה שותפות של חיים ושל התאמצות בין המורים לתלמידים, שלפנים היתה נותנת לאוניברסיטאות את כוח מעופן המפואר. וגם ההשכלה הכללית, הבאה להקנות תמונה מקיפה של רוח האדם, הולכת ונהדפת לכלל חטיבות דעת שאינן מחוברות זו עם זו.¹

אלו דברים שנשא מרטין בובר בהרצאה באוניברסיטה העברית בירושלים ב־1953; הם מבטאים געגוע למציאות האקדמית שרווחה באירופה לפני כמאה שנים. היום, אפילו לנוסטלגיה ולסבל הרוחני של בובר אין עוד המשמעות שהיתה להם לפני כחצי מאה. המעבר מהמודרניות ומתפיסת החינוך הגבוה של הנאורות אל המצב הפוסטמודרני ואל האפשרויות החינוכיות החדשות הרווחות בו אינו ניתן להבנה במנותק מתהליכים כלכליים ותרבותיים, שהגלובליזציה הקפיטליסטית ממלאת בהם תפקיד מרכזי.

חסידי הגלובליזציה מצביעים בגאווה ובאופטימיות על כך שהגלובליזציה מבטאת מסמוס של היררכיות, גבולות, צנזורות, הדרות והטיות בלתי רציונליות, בלתי צודקות ובלתי פרודוקטיביות. את המגמות

¹ מרטין בובר, 1984. תעודה ויעוד, הספרייה הציונית, ירושלים, עמ' 421–422.

הללו – שאפיינו את העידן שקדם לגלובליזציה – יורש מימוש קונקרטי של רוח הקפיטליזם: שזריות במונחים של החלל והמרחב, כמו גם במונחים של תקשורת מיידית חוצת-גבולות, תחבורה המונית יעילה על פני הגלובוס כולו, יעילות ופתיחות המאפשרות שיתוף פעולה, הסכמה ושגשוג. אלו הופכים את העימותים המעמדיים והלאומיים למיותרים, ופותרים אפשרויות חדשות בפני האנושות כולה. גם הוגים ביקורתיים כמו סטיוארט הול (Hall) ופיטר מק'לרן (McLaren) מאתרים דווקא במסגרת הגלובליזציה אפשרויות חדשות של התנגדות להגיון הקפיטליזם ושל התקדמות לקראת שוויון רב יותר. חסידי הגלובליזציה, כמו ביל גייטס (Gates), אנשי הבנקאות העולמית, אנשי תעשיית ההיי־טק והניאור־ליברלים, מצביעים בסיפוק על הגברת היעילות, על נגישות גבוהה יותר לשווקים, על פתיחות לאפשרויות תעסוקה והחלפת מקצועות או ארצות מגורים, ועל אפשרויות תרבותיות חדשות. בהקשר החינוכי הם מציינים כי הסטנדרטים האחידים והמוסכמים של הייצור, השיווק, הצריכה והיישום של "תוצרי הייצור החינוכי", שעה שהם מוצגים ברצף אחד עם שאר הסחורות בשוק הקפיטליסטי, תורמים להתגברות על דעות קדומות ומצמצמים את אפשרות הפגיעה בחלשים מטעמים גזעניים, דתיים או מגדריים. הם מצביעים על תהליכים חשובים של מתן מקום מרכזי לנורמליות, לאמירת הן להנאות העולם הזה ולהכרה באחר – תהליכים המתחוללים בעקבות האינטגרציה העולמית של הכלכלות, הקומוניקציה של עידן הסייברספייס והפחתת הסיכויים לאתנוצנטריזם וללאומנות. בעניין זה, אנטוני גידנס (Giddens) מדגיש את הטרנספורמציה שמתחוללת בחוויות הזמן והמרחב במסגרת המערכות הגלובליות החדשות, המכרסמות ביציבות וברלוונטיות של המערכות המסורתיות המקומיות. במקומותינו, אפשר להביא את זה"ל, את התיאטרון, את האוניברסיטה, ובקרוב אולי גם את בית המשפט העליון כדוגמאות להתממשותם של תהליכי הפרטה, הסטנדרטיזציה ומסמוס ההיררכיות, האליטיזם והייחודיות.

בצה"ל היה זה לא אחר מאהוד ברק שהכניס את ה-TQM (Total Quality Management) כאסטרטגיה ניהולית וכבסיס לפילוסופיית החינוך של צה"ל. ברוח זו, מסמכים רשמיים של צה"ל מכנים את הסיוע של חיל האוויר לחיל הים "שירות ללקוח", האימונים לקראת המלחמה נקראים input, המלחמה הבאה נקראת output, והיחסים הראויים בין מפקד לפקודיו מוגדרים במונחים של "שקט תעשייתי". תהליכים אלו ישפיעו לא רק על אופייה של החברה הישראלית, אלא גם על עצם

יכולתה להתקיים. הם מבטאים את נטישת היומרה או החלום הישראלי להשתכללותה של ישראל כחברה ראויה, שמתקיימת בה ציוויליות הומניסטית, שהיא סלע קיומה; חברה שעצם קיומה אינו תלוי בפצצה, וייעודה אינו מתמצה בשליטה יעילה יותר על עם אחר. תהליכים אלו מתממשים הן במערכת החינוך הכללית והן בחינוך הגבוה.

מהם עיקרי תורת החינוך של חסידי ההפרטה במרחב החינוכי? החינוך הממלכתי, לטענתם, נותן בידי המדינה כוח הסותר את החירויות הפוליטיות והאישיות. המדינה, באמצעות החינוך הכללי, ובמידת-מה גם באמצעות החינוך הגבוה באוניברסיטאות, עוסקת באינדוקטרינציה, תומכת בכיוונים אידיאולוגיים מסוימים על חשבון אחרים ומונעת חופש אקדמי. המדינה מצמצמת מאוד את האפשרויות של יחידים לבחור באופיו של בית הספר, במיקומו ובתוכניות הלימודים, והיא נוקטת אמצעים נוספים המגבילים באופן בלתי מוצדק את חירותו של הפרט לממש את בחירותיו כריבון לגורלו. התערבותה של המדינה בחינוך מפקידה כוח מופרז בידי סוכניה – מורים ואנשי מינהלה – ומאפשרת למגבלותיהם, לדעותיהם הקדומות ולצורכיהם הייחודיים להכתיב את סדר היום החינוכי ואת תנאי הלימוד של התלמידים. על פי ג'ימס טוליי (Tooley), במסגרת החינוך הממלכתי התלמידים עומדים חסרי אונים מול עוצמתה של המערכת, מצד אחד, ומול שרירותם, גחמותיהם ומגבלותיהם של סוכניה, מצד אחר. נוסף על כך, גורסים חסידי ההפרטה, החינוך הממלכתי מייצר בהכרח מפלצות ארגוניות חסרות גמישות, בזבזניות ואטומות לביקורת, שאינן מסוגלות להציע ללקוחותיהן תמורה נאותה בעד כספם. לסיכום, הם טוענים כי ההפרטה היא תהליך גלובלי, המתרחש בכל תחומי החיים בעידן החדש, והניסיונות לבלום בגבולות גדר בית הספר את מימוש הגיון השוק והפרקטיקות של ההפרטה נועדו ממילא לכישלון חרוץ. אם ממילא מערכת החינוך המודרנית קורסת ומושפעת יותר ויותר מהגיון השוק, מדוע לא להפריטה באופן מושכל, שקוף, יעיל ונכון, במקום להניח לה לפרפר בעויתותיה העכשוויות ולייצר חלופות אנומליות, בזבזניות ואנטי-ליברליות?

מגמת ההפרטה אינה ייחודית לחינוך הממלכתי והיא מעצבת גם את החינוך הגבוה, את מעמד האוניברסיטאות ואת תפקודן. זאת, אף על פי שמאז תקופת הרנסנס היו האוניברסיטאות למשכנו של הרוח החופשי, ואפשרו חינוך גבוה על פי תפיסה חינוכית שונה במהותה מזו של החינוך הממלכתי, הפועל כסוכן סוציאליזציה. כמובן שהכוח נכח באוניברסיטה מאז ומעולם – בפוליטיקה

של הידע ובהסדרתו, במבנה הידע ובייצורו, ובזיקתה של האוניברסיטה לעולם הסובב אותה. אולם, על אף ההתנגשות התמידיה בין הכוח הפועל באוניברסיטה כמוסד לבין האידיאה האקדמית כנוכחות ארוטית, המסוגלת לאתגר, לחשוף, להציע, אך לעולם לא להתמסד – בכל זאת היו האוניברסיטאות, גם בהקשריהן המוסדיים הכוחניים, מקום מיוחד בחברה המערבית, שבו הכוח כאמת מידה עליונה נעצר מעט. המימד האוניברסלי-אנושי ומימד הרוח הביקורתית זכו באוניברסיטאות לביטוי ואף שימשו מגדלור. אלא שעוד בסוף המאה ה-19 נשאבה האוניברסיטה אל חרושת התרבות, והגיון השיטה הקפיטליסטית החל לעצב את גבולותיה, את הפרקטיקות שלה ואת ייעודה הממשיים, לצד המשך המימד הקורפורטיבי שלה כגילדה מדיאבלית. כך ברובד הפוליטי של משטרי הכוח, המאפשרים את פעילותה כאוניברסיטה שמארגנת את המחקר, את השיח האינטלקטואלי ואת ייצוגו בחברה. ברובד האידיאי, מדובר בהיסטוריה של הרוח, שבה המאבק התמידי בין מסורת התבונה האובייקטיבית לבין הרציונליות האינסטרומנטלית הסתיים בניצחונה של האחרונה. הגיון השוק והתשוקה לעונג ולהצלחה כמטרות החיים משקפים מציאות חדשה, שבה עולם מושגי שלם נעלם. יחד עמו גלו גם אפשרויות אנושיות שהיו פתוחות עד כה בהיסטוריה האנושית, שעה שתודעה דיאספורית ומתח גאולתי נכחו ביצירתיות האנושית כיצרים, בעמדה הפילוסופית הביקורתית לנוכח העדר האמת, וככוח פוליטי המסרב לאי-הצדק לאור האוטופיה. ניצחון הרציונליות האינסטרומנטלית מוסס את המסתורין ואת אפשרויות המופת והטרנסצנדנציה האנושית, לקראת חיים ראויים ונשגבים יותר. לא רק האלוהים מת – האימפטוס של יצירתיות רוחנית גדולה התמוסס אף הוא, בעקבות ההתבייתות שבאה בהדרגת הגיון הקפיטליזם ושכחת השכחה-העצמית. הרוח, ה-Geist, נעלם. אלא שהוא לא התפוגג בלי להשאיר עקבות. אחד מעקבותיו הוא האידיאה האקדמית כנוכחות חתרנית של "האחר לחלוטין" וכהבטחה לעתיד. וכך, אפילו כהעדר וכתודעה גלותית, התמידה האידיאה האקדמית ונקבה בחומות ובאידיאלים שמיסדה הכוחנות האוניברסיטאית; האידיאה האקדמית אף תבעה בתוקף לומר את המילה האחרונה. גם בסוף המאה ה-19 ובמהלך המאה ה-20 הוסיפה האידיאה האוניברסיטאית – כתביעה ארוטית ליצירתיות ולאלתור, כהליכה דיאלוגית לקראת האמת, וכערגה לחריגה מן המובן מאליו ולהתמסרות מוחלטת לאמת – לאיים על שעתוק הידע ולהיאבק במיסוד המחקר באוניברסיטאות כמערך של כוחות, רגולציות, אינטרסים והתמסרות לסדר הקיים ולמוסכמותיו.

עוד בראשית המאה ה-20, במאמרו "המדע כיעוד"², ביקר מקס ובר את השינוי במעמד האוניברסיטאות ובמעמד הידע ואת תהליך התייעוש של האקדמיה. אולם האידיאה האקדמית לא הושתקה כליל, ועד לשלהי המאה ה-20 היא התמידה בהשפעתה על תפקוד האוניברסיטאות, לא רק כמוסדות מחקר, אלא גם כאחד הממדים של החינוך-שכנגד. ברם, במעבר מהמודרניות אל הפוסטמודרניות הוכרע המאבק בין מסורת התבונה האובייקטיבית לבין הרציונליות האינסטרומנטלית: מעתה, עקרונות התכליתנות, העונג וה"הצלחה", כלומר החיים-גרידא כמטרת החיים, מושלים כמעט ללא-עוררין. השפעותיה של הגלובליזציה הקפיטליסטית ממחישות את המעתק המושגי, האקזיסטנציאלי והפוליטי שבו אנו אסורים. כיום, כחלק מתהליך גלובלי של "רציונליזציה ויעול של הייצור והצריכה", מבנה האוניברסיטאות ויעודן מוגדרים מחדש על פי צורכי השוק והגיון הגלובליזציה.

השפעות "חיצוניות" ניכרו כמובן עוד באוניברסיטאות הראשונות, שהוקמו במאה ה-11. לא בכך החידוש. החידוש בזמננו הוא באופי הפגיעה באוטונומיה של האוניברסיטאות, שעד כה ניהלו עצמן במידה רבה כמוסדות עצמאיים, שיעודם, הפרקטיקות וההיררכיות שלהם מוגדרים על ידי קהילה בינלאומית של חוקרים. חוקרים אלו עובדים יחד, בוחנים ומשתפים זה את זה באופן קבוע במסגרת מדעית ואובייקטיבית לכאורה. הקהילה המדעית מעניקה לחבריה כיבודים ויוקרה, מחלקת סמכויות ומטילה סנקציות, מעצבת בעצמה את ההיררכיות הפנימיות ומנהלת את ענייניה כגילדה מדיאבלית המשוחררת מהשפעות חיצוניות ומשיקולים זרים. כך, למשל, כאשר מרצים מ"שיבה יוניברסיטי" ניסו ב-1980 להתארגן כוועד עובדים רגיל נגד המוסד, פסק בית המשפט העליון בארצות הברית ברוח המסורת האוניברסיטאית: הסגל האקדמי הוא האוניברסיטה, שבנויה ממוסדות, מסטנדרטים, מהכרעות ומפרקטיקות של הסגל האקדמי, ואין היא מעסיק ככל המעסיקים. את הפעילות המתנהלת בה יש לבחון רק בזיקה לאידיאה האקדמית ולא על פי תפיסות כלכליות, פוליטיות וחברתיות הנוהגות בעולם שמחוץ לאקדמיה. כך פועל המדע וכך מתאפשרת הקדמה המדעית, לפחות באופן אידיאלי, או על פי מה שהפוזיטיביסטים שבינינו יודעים לספר. ואילו מעתה, בשל השפעות הגלובליזציה הקפיטליסטית והמצב

2 Max Weber, 1930. *Wissenschaft asl Beruf*. München Leipzig: Duncker and Humblot, p. 7

הפוסטמודרני – שהביא עמו שינויים במעמד הידע ובמעמד הסובייקט האנושי – האוניברסיטה נדרשת לבחון את הרלוונטיות של הידע על פי אמות המידה של האופנות התרבותיות ועל פי תרומתו ליצרנות הטכנולוגית. השוק, ולא הארוס האינטלקטואלי, הופך לשופט העליון. יש מי שחוגגים את הפרטת החינוך הגבוה ואת החלת הגיון השוק על ייעודו ועל תפקודו, דווקא נוכח המאבק שמנהלות הקהילות האקדמיות ביפן, בברזיל ובישראל בימים אלה ממש. גם אם ייעלמו מן המדע בן-זמננו תחומי דעת שלמים, יש המצביעים בגאווה על כך שמעתה ה"סטארים" האקדמיים יתוגמלו כראוי, ואילו האפורים, החלשים וחסרי הכישרון היחצ"ני לא יזכו ליוקרה, לאמצעי מימון ולאפשרויות מחקר. כך גם לגבי הריבוד שבין הדיסציפלינות המחקריות והחוגים השונים באוניברסיטאות: השוק יאתר ויתגמל בהתאם חוגים, חוקרים ומחקרים בעלי רלוונטיות כלכלית ל"חברה", היינו, לתאגידים הכלכליים הבינלאומיים הענקיים. ואילו אחרים – למשל החוגים ללשון אשורית עתיקה ולתרבות יוונית קלאסית, או חקר הביולוגיה של השדה – לא יזכו לסיוע וייעלמו כליל.

בישראל, בד-בבד עם חדירת הגלובליזציה והגיון השוק לאוניברסיטאות, מתנהל תהליך מנוגד של הלאמת האוניברסיטאות. ההלאמה אינה מתבצעת בהקשר ממלכתי, המבטא אחריות של האוניברסיטאות כלפי החברה וצרכיה, אלא דווקא להפך. כיום, נוכח דו"ח ועדת מְלִץ והחלטות הממשלה, אפשר לדבר על הלאמה והפרטה בה-בעת. התהליכים המשולבים הללו מבטאים אינטרס אנטי-חברתי ואנטי-אינטלקטואלי, שאפילו רוב הסטודנטים בישראל מזדהים עמו, גם כאשר הם קוראים ל"מהפכה חברתית-תרבותית".

ההתקפות על האוניברסיטאות בכלל ועל החופש האקדמי בפרט מתנהלות בתנועת מלקחיים. מכיוון אחד, בשם ה"חברה" ו"רוח העם", הפוליטיקאים מדברים על בגידת האוניברסיטאות באחריותן החברתית והלאומית. הם תובעים לעצב מחדש את האוניברסיטאות ולהופכן למכשיר לשינוי חברתי בהתאם לצווי השעה היומיומיים ולמשחקי הכוח הפוליטיים. לדעת הפוליטיקאים, אסור שהאוניברסיטאות תשארנה מימד של אחרות, של "אליטיזם", של ארוטיקה אינטלקטואלית. בשעה של מאבק לאומי ובשל משבר הזהות בחברה הישראלית חשוב במיוחד להרוס את תודעתה הדיאספורית של הקהילה האקדמית, את עצמאותה המתנשאת, את ביקורתיותה האימננטית ואת סירובה להתאים עצמה לרוח הפולק. מכיוון אחר, חסידי השוק החופשי ונאמני "ייעול הארגון"

מבקשים להתייחס אל האוניברסיטאות כאל ארגון כלכלי גרידא, על פי עקרונות ניהוליים שבהם אין מקום לארוס אינטלקטואלי, לחופש אקדמי, לחיי קהילה, לניהול עצמי ולביקורת על החברה "בחוץ".

שתי החזיתות מנוהלות לעתים בידי אותם שחקנים עצמם ומצטרפות למחויבות טוטלית להרס החופש האקדמי. גם בימים אלה ממש, המאמץ של הממשלה להפוך את האוניברסיטאות לארגון כלכלי-רווחי, מזה, ולארגון הנאמן לערכים לאומיים, מזה, אינו נתקל בהתנגדות ראויה. אפילו "הוועדה הבין-סנאטית להגנה על החופש האקדמי של האוניברסיטאות בישראל" – הנציגות של הקהילה האקדמית (הסנאטים) שאת הקמתה יזמתי לפני כשנתיים – מסרבת להציב סירוב עקרוני וכולל לאידיאולוגיה ולאינטרסים העומדים ביסוד דוח מלץ, שהוא המסגרת התיאורטית שמתוכה ובשמה מנהלים הממשלה וכוחות אחרים את מאבקם הנוכחי באוניברסיטאות.

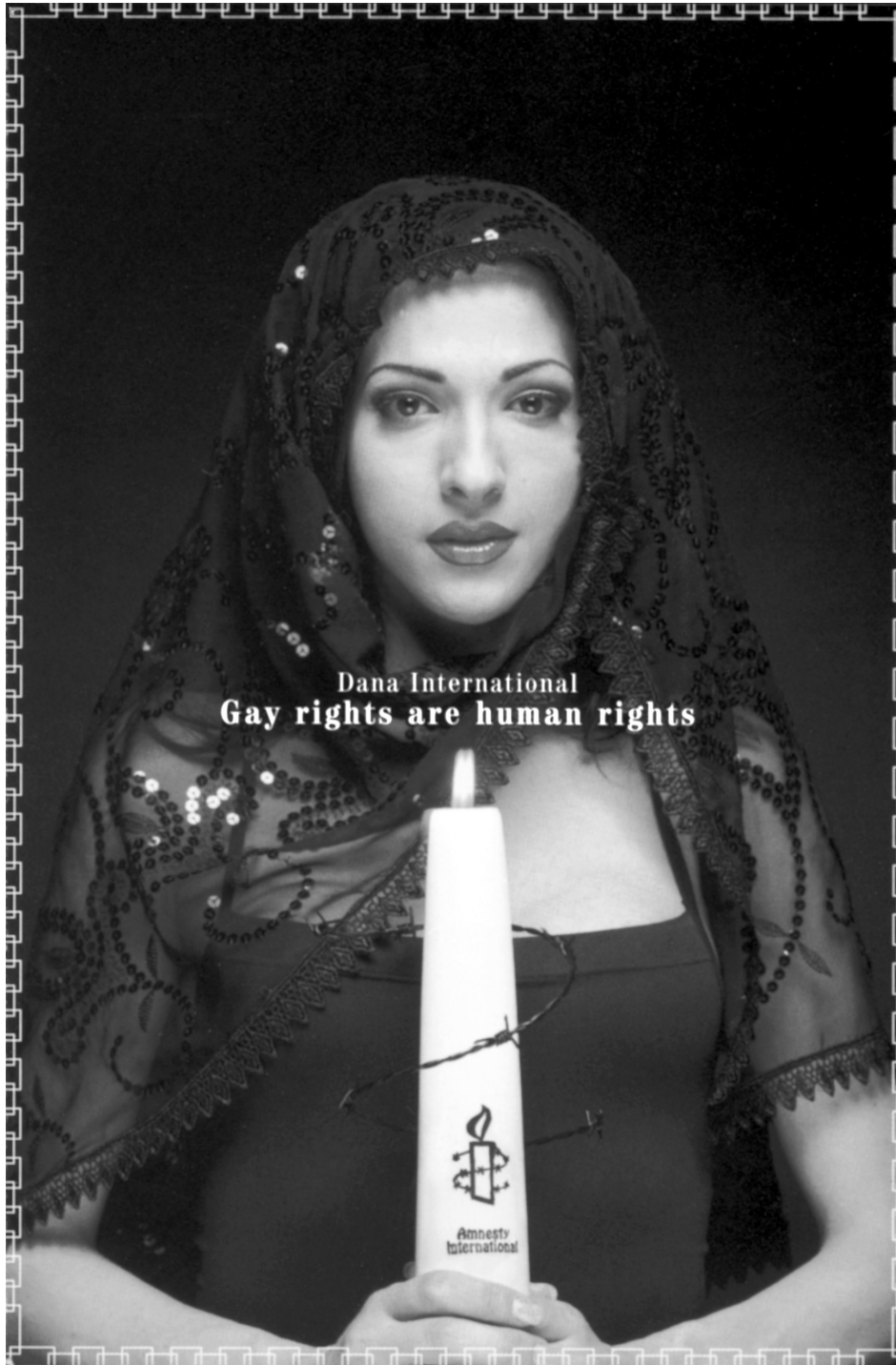
לא זו בלבד שהקהילה האקדמית אינה מארגנת את האוניברסיטאות למאבק כולל, אלא שנציגותה וראשיה חוששים אפילו לפתוח בתהליך של עיצוב אג'נדה חלופית. אין אפילו ראשית של דיאלוג אינטנסיבי ושל מאמץ ראוי מצד הקהילה האקדמית, מאמץ שחייב להתחיל בכירור מושגי הדיאלוג, הקהילה והייעוד האקדמיים, כתנאי להגדרה מחדש של תפקידה האינטלקטואלי של הקהילה האוניברסיטאית. דיאלוג כזה יכול לשמש גם מבוא לתפיסה האפשרית/הראויה בימינו של האקדמאי כאינטלקטואל המעורב בסביבתו ושל האוניברסיטה כמרחב יצירתי וחינוכי "אחר", בעל אחריות חברתית והתמסרות לגילוי ידע – בין שהוא יישומי ובין שהוא "לא תכליתי". העדרו של דיון כזה זועק ממש. אינני יכול להתעלם ממצב זה, ואינני יכול להעביר את האחריות הלאה. כן, זו אחריות, וזו אחריותו של כל אחד ואחת מאתנו. לא נוכל לפטור עצמנו מן האחריות, גם לא בהתבסס על ה"עובדות" שקובעים המצב הפוסטמודרני, הגלובליזציה הקפיטליסטית ותגובות הנגד הפך-מודרניות והמודרניות-לאומניות. בישראל, יותר מאשר באתרי התממשות אחרים של הגיון הקפיטליזם, עומד על הפרק חיסול האוטונומיה של האוניברסיטאות כחלק מן המאבק על רוח החברה ואף על עצם קיומה.

בהסתמך על דוח מלץ, שחובר מתוך אידיאולוגיה תרבותית ופוליטית סדורה, נדרשות האוניברסיטאות לשנות את ייעודן, את תפקודן ואת המבנה שלהן. זאת, בין השאר, באמצעות העברת כל הכוח הממשי לנשיא האוניברסיטה כמינהלן, ועל ידי הכנסת שליחיהם של הפוליטיקאים אל מרכזי ההכרעה של העבודה האקדמית באוניברסיטאות

— בד־בבד עם הפיכת האוניברסיטאות לתאגידים כלכליים, שיפעלו על פי צווי השוק. צעדים כאלו, של הפיכת הוועד הפועל למוסד העליון של האוניברסיטה ואֶכְלוּסוּ בבעלי הון ובנציגי ציבור (שליחי מפלגות), יחסלו את האוטונומיה ואת החופש האקדמי. כיצד תונכח האידיאה האקדמית במציאות שבה נציגי הליכוד, העבודה או ש"ס ינהלו את חיינו ויחליטו אם להעדיף חוג ללימודי נשים או מגרש חניה מהודר במיוחד? כבר עכשיו מצבנו כקהילה אינו קל אל מול ההיגיון הניהולי-כלכלי, כאשר ה"עסקונה" העירונית, בעלי ההון המקומיים והביורוקרטים שבאוניברסיטה פועלים בשיתוף פעולה לקידום האינטרסים שלהם. רמתה של האוניברסיטה והרלוונטיות שלה יורדות באופן דרמטי לנגד עינינו, והמנדרינים של האוניברסיטאות ממשיכים בשלהם, מנהלים קרבות הישרדות מקומיים, מגנים על שליטתם ועל הפריבילגיות שלהם, או מתכננים את המהלך הבא, שבו הם ינהלו את המפעל הזה, שעדיין קרוי אוניברסיטה. גם הקהילה האקדמית עסוקה בהישרדות אישית, בהתכחשות או בהצטרפות צוהלת למצעד הניצחון של הגיון הקפיטליזם. האידיאל האקדמי בישראל עומד מול איום של הפרטה — בלי לקצור את פְרוּתֶיהָ, ומול הלאמה — בלי להציע יתר דמוקרטיזציה של הידע ואחריות כלפי החברה. הנמכת קומתן של האוניברסיטאות משקפת את עוצמת החדירה של תפיסת החיים-גרידא כמטרת החיים, ואת העמדת החיים על הרוכד הביולוגי-כוחני אפילו במסגרת המרד נגד ההסתגרות והאליטיזם האקדמי. השאלה הגדולה לגבי האוניברסיטאות איננה אישית, ולמעשה אף איננה מוסדית. השאלה היא שאלת הארוס האינטלקטואלי — מה תהיינה אפשרויות חיותו במציאות פוסטמודרנית, שבה מושלים הגיון הקפיטליזם מכאן, ותגובות נגד ברבריות מכאן? דווקא לאור מציאות קשה זו יש לומר כי תגובות הנגד הברבריות, המסורת, הסדקים שבמערכת, ואפילו הקפיטליזם והארגון החברתי המסובך בישראל, מעמידים לרשותנו אפשרויות חדשות למאבק. המאבק האמיתי איננו על אפשרויות מחקר בתנאים אלה או אחרים, אלא על הרוח האנושית, שהאידיאה האקדמית היא אחד מביטוייה. מאבק כזה חייב להתחשב בנסיבות הקיימות, באפשרויות ובמגבלות. כן, גם לפשרות יש מקום בעלמא הדין. אבל בעיקרו של דבר, מימוש האידיאה האקדמית כהתגברות על המובן מאליו ועל הסדר הקיים אינו יכול לוותר על נוכחותה של תודעה דיאספורית ועל זיקתה החיה לאהבת החיים כמעשה של חידוש ויצירה. אין סיכוי לדיאלוג בלא-שכינתה. ולדיאלוג אנו זקוקים כעת, כאשר אנו כקהילה נתבעים לצאת למאבק. אלא שזהו מעגל

קסמים: הדיאלוג – כמו הארוס, וכמו האידיאה האקדמית והאפשרויות המושגיות של ההומניזם – גֵּלוּ, והתנאים הנוכחיים אינם מאפשרים להשיבם, או אפילו לקרוא להם שישבו. ואולם, שינוי התנאים והמאבק לשינוי המציאות חייבים להיות פְּרוֹתִיו של אותו דיאלוג, שחלק מאתנו כה מסור לו, על אף הכל, שהרי אנו אוטופיסטים חסרי תקנה. לא הניצחון הוא שעומד על הפרק, אלא עצם היכולת להיענות להידרשות מיוחדת זו. הברבריות העומדת בפתח ומסרבת להתביית, האינסטרומנטליזם העומד להפוך לבעל הבית, הסכל והבורות – הם הנותנים לנו היום את התכלית למאבק, גם אם לא את הניצחון. רמזים על אפשרויות כאלה אפשר לראות, לדעתי, בהתקפה של בן-לאדן על ניו-יורק ב-11 בספטמבר 2001: כוחות ההתנגדות לרציונליות של השוק רוחשים חיים, מסרבים להתביית במסגרת גלובלית, סטנדרטית ורציונלית. הנה כי כן, במצב הפוסטמודרני, הברבריות היא השער האחרון שעוד נותר פתוח לתקווה.

צילום ארווין אולף, דנה אינטרנשיונל בפוסטר של אמנסטי אינטרנשיונל